

ประเพณียี่เป็ง

ประเพณียี่เป็ง เป็นประเพณีลอยกระทงแบบชาวล้านนาที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน โดยในปัจจุบันประเพณียี่เป็งยังคงเป็นประเพณีที่มีการสืบทอดและจัดขึ้นในช่วงวันเพ็ญเดือนสิบสองของทุกปี ยี่เป็งในภาษาคำเมืองของทางเหนือ "ยี่" แปลว่า สอง และคำว่า "เป็ง" หมายถึง เพ็ญ หรือพระจันทร์เต็มดวง ดังนั้น "ยี่เป็ง" จึงหมายถึง ประเพณีพระจันทร์เต็มดวงในเดือนสองทาง จันทรคติของล้านนา จะตรงกับเดือนสิบสองของภาคกลาง

ประวัติความเป็นมา

ประวัติความเป็นมาของประเพณียี่เป็ง มีความเป็นมาดังนี้ ประเพณี ลอยกระทง หรือ ลอยโคมค มีมาแต่โบราณ เป็นประเพณีเก่าแก่ของล้านนา ที่นับถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 15 นับตั้งแต่อาณาจักรหริภุญชัย อาณาจักรล้านนา โดยเมื่อถึงเดือนยี่เป็งก็กระทำพิธีลอยโคมค เป็นการลอยกระทง ความหมายคือ การลอยเพื่อบูชาท้าวพกาพรหม, ลอยเพื่อลอยเคราะห์ลอยบาป, ลอยเพื่อส่งสิ่งของ, ลอยเพื่อบูชาพระนารายณ์ซึ่งบรรทมสินธุ์อยู่ในมหาสมุทร และลอยเพื่อบูชาอุบুদ্ধ์เถระซึ่งบำเพ็ญเพียรบริกรรมคาถาอยู่ในท้องทะเลลึก หรือสะดือทะเล ประเพณียี่เป็ง ตรงกับเดือนยี่ ขึ้น 14-15 ค่ำ ประเพณีลอยกระทงทางภาคเหนือนี้ตามหนังสือพงศาวดารโยนก และหนังสือจามเทวีวงศ์ กล่าวสอดคล้องเหมือนกันว่า เมื่อจุลศักราชได้ 309 (พ.ศ.1490) พระยาจุลราชได้ครองราชสมบัติในนครหริภุญชัย สมัยนั้นได้เกิดโรคระบาดขึ้น ที่ตำนานเรียกว่า โรคหิว หรือ โรคห้า หรือโรคอหิวาตกโรค ทำให้ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก บางพวกที่มีชีวิตอยู่เห็นว่าถ้าอยู่ต่อไปต้องตายแน่ จึงพากันอพยพไปอาศัยอยู่ในเมืองสุธรรมวดี คือเมืองสะเทิม ประเทศรามัญ หรือมอญ ต่อมาพระเจ้าพุกาม กษัตริย์พม่าตีได้เมืองสะเทิม ได้เก็บเอากุลธิดาของชาวเมืองไปเป็นบาทบริจาริกาเป็นจำนวนมาก เมื่อเบื่อหน่ายก็ทอดทิ้งไม่ชุบเลี้ยงเหมือนดั่งก่อน พวกชาวเมืองหริภุญชัยก็อพยพหนีไปอาศัยอยู่กับพระเจ้าหงสาวดี ซึ่งพระองค์ทรงให้ความอนุเคราะห์ชุบเลี้ยงเป็นอย่างดี หลังจากที่อยู่อาศัยไม่นาน ชาวเมืองได้ทราบข่าวว่าโรคระบาดทางนครหริภุญชัยสงบแล้ว ก็คิดถึงบ้านเกิดเมือง

นอนของตนเอง ก็พากันกลับมายังหรือภูซัยอีกครั้ง บางคนต่างก็แต่งงานมีครอบครัว ก็ไม่กลับไป
ยังหรือภูซัย ยังคงอยู่ที่เดิมที่เมืองหงสา ครั้นถึงเดือนยี่เป็ง ที่ครอบครัวที่ได้จากพี่น้องทางเมืองหงสา
มาได้จัดแต่งรูปเทียน เครื่องสักการบูชา อาหาร เสื้อผ้า วัตถุข้าวของ ใส่ในแพไหลล่องตาม
แม่น้ำเพื่อเป็นการระลึกถึงยังญาติพี่น้อง โดยคิดว่าสิ่งเหล่านี้จะล่องลอยไปถึงญาติที่อยู่ในเมือง
หงสาอันไกลโพ้น การกระทำพิธีดังกล่าวเรียกกันว่า ลอยโคมด หรือลอยไฟ และถือเป็นประเพณีที่
สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน (การลอยกระทงนั้น ในสมัยอาณาจักรล้านนาโบราณเรียกว่า ลอยโคมด คำ
ว่าโคมดเป็นชื่อผีป่า เรียกกันว่าผีโคมด ชอบออกหากินเวลากลางคืน จะมีพะเนียงแสงไฟเห็นเป็น
ระย้าคล้ายผีกระสือ ดังนี้ กระทงที่จุดเทียนลอยน้ำ แสงไฟจะกระทบกับน้ำทำให้เกิดเงา เหมือนแสง
ไฟจากผีโคมด ดังนั้น ทางล้านนาโบราณจึงเรียกการลอยกระทงว่า ลอยโคมด) ในสมัยอาณาจักร
ล้านนาไท พุทธศักราชได้ 2061 ตรงกับรัชกาลของพระเจ้าดิลกปนัดดาธิราช (พระเมืองแก้ว) แห่ง
ราชวงศ์มังราย เทศกาลเดือนยี่เป็งเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่มาก อาณาประชาราษฎร์ต่างพากันไปบูชา
พระเจ้าในอารามช่วงแก้วทั้งหลาย มากมายไปด้วยผู้คนหนุ่มสาว ผู้เฒ่า ผู้แก่ รื่นเริงม่วนเล่นมหรสพ
สมโภชครึกครื้น เป็นที่พึงพอใจอย่างยิ่ง ประเพณีเดือนยี่เป็ง มาถึงพอเริ่มขึ้น 1 คำ เดือนยี่ วัดวา
อารามจะจัดเตรียมสถานที่ในวัด

กิจกรรมสำคัญในเทศกาลยี่เป็ง

1. การล่องสะเปา

การบรรจุเครื่องสักการะมีรูปเทียนพร้อมทั้งเครื่องอุปโภคไว้ในสะเปา แล้วปล่อยลงในแม่น้ำ
เพื่อไปสักการะพระแม่คงคาและเป็นการสร้างจิตสำนึกที่ดีงามต่อสิ่งที่มีประโยชน์ และเกื้อกูลต่อ
ชีวิต คือความเป็นอยู่ของมวลมนุษยชนนั่นคือ แม่น้ำ โดยยึดเอาแม่น้ำคงคาเป็นปฐมเหตุแห่งการเกิด
ประเพณี เป็นการทำบุญบริจาคทาน อุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับ และแก้ตนเองในภพภพหน้า ใน
อดีตชาวบ้านวัวลาย ตำบลนันทาราม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ นิยมทำสะเปากันที่วัด โดย
ชาวบ้านช่วยกันทำสะเปาเป็นรูปเรือลำใหญ่ วางบนแพไม้ไผ่ และนำสะตวง พร้อมด้วยข้าวของ

ต่างๆ ทั้งหมด ไห เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ ไล่ลงไปจนสะเปา ในช่วงหัวค่ำของวันยี่เป็ง จึงพากันหามสะเปา พร้อมแห่ด้วยฆ้องกลองจากวัดไปลอยที่แม่น้ำปิง และทำพิธีเวียนทานที่ทำน้ำก่อน ปล่อยสะเปาลอยลงไป ขณะที่สะเปาลอยไปได้ระยะหนึ่ง จะมีคนยกจกคอยดัก รอสะเปากลางแม่น้ำ เพื่อนำเอาของอุปโภคต่างๆ มาใช้อุปโภคและบริโภค จึงเป็นการบริจาคทาน อีกรูปแบบหนึ่ง

2. การจิบอกไฟดอก

การจิบอกไฟดอก คือการนำเอาบอไฟ ดอกไม้ รูปเทียน ไปบนบ้น้อมสักการบูชาพระรัตนตรัย เพื่อการสนุกสนาน สันนิฐานว่า วัสดุอุปกรณ์ ได้รับอิทธิพลจากการทำอาวูที่ใช้อ่องค์ประกอบจากดิน ประสิว สำหรับใช้ในสงครามต่อมาเมื่อสิ้นจากการทำสงครามก็จะนำมาจุดเล่นเพื่อความสนุกสนาน ในเวลาต่อมาก็ได้มีการปรับปรุงเป็นบอไฟดอก เพื่อนำมาจุดเป็นพุทธบูชา

3. การปล่อยโคมลอย

คำว่า “โคม” ภาษาภาคกลางคือ โคมหรือตะเกียงที่อัดหรือบรรจุควันไฟข้างในเพื่อให้มีแรงดันส่งให้ลอยขึ้นไปบนอากาศ ถ้าโคมที่ปล่อยขึ้นไปบนท้องฟ้าในเวลากลางวันเรียก โคมลอย ถ้าปล่อยเวลา กลางคืนเรียกโคมไฟ โคมลอยถือเป็นประเพณีนิยมปล่อยขึ้นท้องฟ้าในวัน เดือนยี่เป็งอย่างแพร่หลาย เพื่อเป็นการสักการบูชาเทพเจ้า หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าสิ่งเหล่านั้นสถิตอยู่บนสวรรค์ คำว่า “โคมลอย”แต่เดิมเรียกว่า “วาว”มีอยู่ ๒ อย่างคือ วาวลม และ วาวไฟ วาวลมปล่อยไปตามกระแสลมแต่ก่อนปล่อยจะลอย ควันไฟเข้าไปในวาวเพื่อให้แรงดันส่งวาวขึ้นพอวาวขึ้นไปบนอากาศแล้วก็จะถูกลมพัดพาลอยไปตามกระแสลม ส่วนวาวไฟ ใช้แรงเปลวไฟที่จุดด้วยน้ำมันยางด้านในเป็นแรงส่ง เมื่อขึ้นไป บนท้องฟ้าก็จะมองเห็นเสมือนเป็นดาวดวงหนึ่ง แต่จะเคลื่อนไปตามกระแสลม เมื่อไฟที่จุดไว้ข้างในดับ วาวก็จะตกลง โคมลอย มีข้อแตกต่างระหว่างโคมลอยกลางวันและลอยกลางคืนดังนี้ ๑. โคมลอยกลางวันมีขนาดใหญ่กว่าโคมลอยกลางคืนมากเวลาปล่อยต้องใช้

คนช่วยกัน 5-6 คน ๒. เนื่องจากโคลนลอยกลางวันมีขนาดใหญ่ต้องใช้เวลาในการปลี่ยนานมากกว่า จะรวมวันให้เต็ม ในตัวโคลนได้ ๓. โคลนลอยกลางวันใช้กระดาษว่าวต่อกันหลายชั้นถ้าทำไม่ดีมักมีรู รั่วอยู่เสมอ ๆ และถ้ารูปทรงไม่ ดีโคลนจะลอยเอียง ขึ้นไม่สูง หรือมักตกประจํา ๔. โคลนลอย กลางวันมีกรรมวิธีการปลี่ยนที่ค่อนข้างต้องให้ความระมัดระวัง บางครั้งช่วงที่รวมวัน ไฟถ้าไม่ระวัง อาจโดนตัวโคลนทำให้เกิดไฟลุกหรือไหม้ก็มักจะมีลูกไฟหล่นจากการรวมวันไฟอยู่เสมอ ๕. โคลน ลอยกลางคืนหาซื้อง่าย ราคาถูก ขนย้ายสะดวก เวลาปลี่ยนใช้คน 1-2 คนก็ทำได้ ๖. โคลนลอย กลางคืนเกิดความสวยงามบนท้องฟ้า จึงมักนิยมปลี่ยนกันที่ละมาก ๆ ในงานพิธี สำคัญต่าง ๆ ๗. โคลนลอยกลางคืนมีลูกเล่นสามารถประดับพลุ ไฟน้ำตก เพื่อให้เกิดความสวยงามและเพลิดเพลิน

4. ชุ้มประดู่ป่า

ชุ้มประดู่ป่าในประเพณียี่เป็ง หมายถึง ปากทางที่จะเข้าสู่ป่า ซึ่งมักจะปรากฏอยู่เป็นเสา ตั้งอยู่ที่ชายหมู่บ้าน ขนาบทางเดินที่จะเข้าป่า ซึ่งมักจะเป็นส่วนประดับอยู่ระหว่างเสาทั้งคู่ใช้เป็น บริเวณที่ประกอบพิธีกรรมสำหรับหมู่บ้าน และยังหมายถึงบริเวณพิธีที่ประกอบพิธีกรรมในการยก ทัพ อีกด้วย ประดู่ป่าในล้านนาหมายถึง บริเวณทางเข้าที่ล้อมด้วยรั้วราชวัตร ซึ่งเป็นเขตหวงห้ามที่ ใช้ ประกอบพิธี หรือสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ ในช่องทางนี้มักประดับไปด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย และใช้ ทางมะพร้าวผ่าออกเป็น 2 ส่วน เพื่อประดับที่เสาประดู่ด้านละส่วน แล้วโน้มปลายมาผูกติดกันเพื่อ แสดงช่องทางเข้าสู่สถานที่นั้น และการประดับประดับด้วยดอกไม้ เช่นดอกดาวเรือง ดอก บานไม่รู้โรย ดอกกรัก และประดับด้วยโคมไฟ การประดับประดู่ป่าเช่นนี้จะจัดทำขึ้นที่ประดู่บ้านใน เทศกาลยี่เป็ง หรือ วันเพ็ญเดือนยี่ ซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือน 12 หรือวันลอยกระทงในภาคกลางนั่นเอง

การทำชุ้มประดู่ป่านั้น นิยมทำก่อนจะถึงวันยี่เป็ง ประมาณ ๑-๒ วัน ชาวล้านนาจะเตรียมจัด ตกแต่งประดู่บ้านและประดู่วัด ด้วยชุ้มประดู่ป่า โดยนำต้นกล้วย ใบมะพร้าว ต้นอ้อย ต้นข่า โคมหู กระต่าย โคมเงี้ยวหรือโคมชนิดอื่นๆ ดอกตะล่อม(บานไม่รู้โรย) ดอกคำปู้จู้ (ดาวเรือง) ฯลฯ ตกแต่ง เป็น ชุ้มประดู่ป่าอย่างงดงาม มีจุดมุ่งหมาย เพื่อเป็นเครื่องสักการะถวายเป็นการต้อนรับพระเวสสันดร

ในวันยี่เป็ง ครั้งเสด็จออกจากป่าเข้าสู่เมือง ซึ่งปรากฏในเวสสันดรชาดก อันเป็นชาติสุดท้ายของ พระโพธิสัตว์ ก่อนจะประสูติเป็นพระพุทธเจ้านั่นเอง

ความเชื่อหรือวัตถุประสงคฺ์ของประเพณียี่เป็ง

1.ความเชื่อของประเพณีล่องสะเปา

ความเชื่อประเพณีล่องสะเปา กระทำเพื่อ ๑. ขอขมาต่อแม่น้ำคงคา บูชาพระนารายณ์ที่รักษา แม่น้ำคงคาตามความเชื่อของศาสนา พราหมณ์ ๒. บูชารอยพระพุทธบาทที่ประดิษฐาน ณ หาดทราย แม่น้ำนัมมทา อันเป็นการเจริญพุทธธานุสติ รำลึกต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

2.ความเชื่อของประเพณีจิบอกไฟ ๑. เพื่อเป็นพุทธบูชา ๒. เพื่อเสริมสร้างความสามัคคี และ ความสนุกสนานในหมู่คณะ ๓. เพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณีจิบอกไฟ เครื่องประกอบกรทาบอก ไฟดอก ๑. กระบอกไม้ไผ่ ๒. ดินประสิว ๓. ถ่านไฟที่ดับแล้ว ๔. กำมะถัน ๕. วัสดุอื่น ๆ ตามตำรา ของแต่ละท้องถิ่น

3.ความเชื่อของการปล่อยโคมลอย

ความเชื่อของการปล่อยโคมลอยมีข้อแตกต่างระหว่าง โคมลอยกลางวันและลอยกลางคืน

๑. จุดโคมลอยกลางคืนมีความหมายเหมือนแสงสว่างที่จะน าพาคนปล่อยหลุดพ้นจากความ ทุกข์ ภัยทุกข์โงน ภาาให้ โชคชะตาชีวิตดีขึ้น สูงขึ้น และน าไปสู่สิ่งที่ดีกว่า ๒. วิทยุหนุ่มสาวนิยม ปล่อยโคมลอยกลางคืนร่วมกันมีความเชื่อว่าหากได้ลอยโคมลอยแล้ว อธิษฐานร่วมกันจะท าให้รัก กันยาวนาน ๓.มีความเชื่อที่ว่า การลอยโคมกลางคืนเป็นการลอยเพื่อสะเดาะเคราะห์จึงมีคณนิยม ลอยโคม กลางคืนกันอย่างแพร่หลาย

4.ความเชื่อของการสร้างซุ้มประตูปา

การสร้างซุ้มประตูปา มีคติความเชื่อ ในเรื่องการต้อนรับการเสด็จกลับจากป่าของ พระ เวสสันดร และเป็นซุ้มที่ใช้จุดผางประทีป เพื่อบูชาพระเจ้าห้าพระองค์ โดยจุดไว้ใน โคมหุกระต่าย หรือโคมชนิดอื่นๆ ที่ใช้ในการประดับตกแต่ง